

## **Урок 16. Ендемічні, реліктові, рідкісні й зникаючі види рослин. Червона, Чорна та Зелена книги п рироди. Охорона рослин в У країні**

Ендеміки (від грецьк. *endemos* — місцевий) — види, родини та інші таксони (систематичні категорії) рослин, обмежені у своєму поширенні відносно невеликою територією. Інколи ареали ендеміків вузько обмежені (вузькоендемічні, або вузьколокальні).

Розмаїтий рослинний покрив України становлять понад 30 тис. видів вищих рослин, серед яких переважають трав'яні. Дерев і чагарників лише 280 видів. Понад 600 видів вищих рослин України — ендеміки.

Релікти (від лат. *relictum* — залишок), реліктові рослини — види, що входять до складу рослинного покриву певної країни або області як пережитки флор і фаун минулих геологічних епох і перебувають у деякій невідповідності із сучасними умовами існування. Реліктами їх називають через їх зв'язки з рослинним або тваринним світом минулих епох або певними типами рослинності. Так, третинними (правильніше неогеновими) реліктами називаються види, що збереглися без видимих змін щонайменше з плеоцену; наприклад, у Колхиді — ряд деревних порід (лапіна, дзельква, каштан та ін.) і вічнозелених чагарників, у Талиші —залізне дерево. Лісовими реліктами в Арктиці є види, що просунулися далеко на північ під час теплішої післяльодовикової епохи й утрималися там в оточенні тундри (ліннея, чорниця, деякі грушанки та ін.).

Рідкісні: види, популяції яких невеликі й наразі не належать до категорії «зникаючих» чи «вразливих», хоча їм і загрожує небезпека.

Зникаючі: види, що знаходяться під загрозою зникнення, збереження яких є малоймовірним, якщо триватиме згубна дія факторів, що впливають на їх стан.

Вразливі: види, які в найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючих», якщо триватиме дія факторів, що впливають на їх стан.

Червона книга України — анотований та ілюстрований перелік рідкісних видів, що знаходяться під загрозою зникнення на території України й підлягають охороні; основний документ, в якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних і таких, що знаходяться під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, на підставі якого розробляються наукові й практичні заходи, спрямовані на їх охорону, відтворення і раціональне використання.

До Червоної книги України заносять види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України,

у межах її територіальних вод, континентального шельфу та виняткової (морської) економічної зони.

Занесені до Червоної книги України види тварин і рослин підлягають особливій охороні на всій території України.

2009 р. вийшло третє видання Червоної книги України. До третього видання «Червона книга України» (рослинний світ) занесено 826 видів рослин і грибів. Кількість видів рослин у третьому виданні порівняно з другим збільшилася на 285 видів, а у другому порівняно з першим — на 390 видів. Таким чином, з урахуванням приблизно однакових проміжків часу між виданнями Червоної книги України, спостерігається певне вповільнення темпів зменшення втрати різноманіття видів рослин і грибів України.

Чорна книга — це список тварин і рослин, які назавжди зникли з лиця Землі, починаючи з історичних часів. Досить неприємним є те, що у зникненні більшості з них винна саме людина. Відлік цього списку починається з 1600 року. Чорна книга — це сигнал смерті, вона слугує пересторогою людині й нагадує про те, чого повернути вже, на жаль, не можна.

Зелена книга України — список, до якого заносять рідкісні й типові для певної місцевості рослинні угруповання, що потребують особливого режиму їхнього використання.

Зелену книгу вперше у світі розробили фахівці України. На відміну від Червоної книги, Зелена книга звертає увагу на охорону не окремих видів, а цілісних рослинних угруповань. У ній представлено 126 рідкісних і типових рослинних угруповань, які потребують охорони.

Зелена книга України є офіційним державним документом, у якому зібрано відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, і типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні.

Зелена книга є основою для розробки охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання занесених до неї природних рослинних угруповань.

Основні положення Зеленої книги України базуються на принципах:

- централізованого управління;
- координації дій;
- пріоритетності наукової ініціативи;
- обов'язкового інформування громадськості;

- необхідності обліку, кадастру та моніторингу рідкісних рослинних угруповань;
- зацікавленості та відповідальності землекористувачів;
- відповідності міжнародним вимогам.